

Kirkesyn og konferanseordning

THOR HALVOR HOVLAND

Det Norske Misjonsselskap (NMS) har vært gjennom motgang og medgang i løpet av sin historie. En av de vanskeligste periodene var 1870-årene med striden om biskop H. P. S. Schreuders fortsatte virke i misjonens tjeneste. Striden har gjerne vært framstilt som et oppgjør mellom biskop Schreuder på den ene siden og sekretær Chr. Dons på den andre. Misjonsprest Lars Dahle på Madagaskar var også involvert som en sterk støttespiller til Dons, og kanskje den som kjempet ivrigst for at NMS skulle forlate den episkopale styringsordningen på misjonsmarkene for å gå over til en mer presbyteriansk ordning, slik som en kjente det fra den skotske reformerte kirke og som også var mer på linje med den demokratiske organisasjonsoppbygningen av NMS i Norge.

Det har også vært klart at Dahles kollega i hovedstaden Antananarivo på Madagaskar, lege og misjonsprest Chr. Borchgrevink, hadde atskillig sympati for Schreuder og en viss kritikk overfor Dahles synspunkter. Men det har ikke vært klart i hvor stor grad den personlige striden som oppsto mellom Borchgrevink og Dahle i denne sammenhengen, faktisk også kom til å legge helt avgjørende føringer for den endelige utformingen av konferanseordningen. Det har heller ikke vært klart i hvilken grad både Borchgrevink, Dahle, og NMS' hovedbestyrelse i Stavanger vurderte diskusjonen om konferanseordningen som et oppgjør om hvilket kirkesyn som skulle være gjeldende i NMS.

Personlig strid mellom Dahle og Borchgrevink

Det hadde tydeligvis vært en del episoder gjennom lengre tid hvor den ene eller den andre følte at samarbeidet dem imellom ikke var av det beste. Men det som fikk begeret til å flyte over for Dahle, var en dåpshandling som Borchgrevink foretok i hoved-

stadsmenigheten. De norske misjonærene i Antananarivo hadde vært svært tilbakeholdne med å døpe noen av frykt for å kunne bli anklaget for proselyttmakeri - særlig i forhold til menighetene som var tilknyttet London Missionary Society (LMS). Den lutherske hovedstadsmenigheten besto derfor i det alt vesentlige av personer som hadde kommet fra strøkene lenger sør i innlandet, der de norske misjonærene var i arbeid med å bygge opp egne lutherske menigheter. Der var de blitt døpt av andre norske misjonærer, men måtte oppholde seg i hovedstaden for kortere eller lengre tid - som oftest på grunn av tvangsarbeid (*fanompoana*).

Borchgrevink hadde funnet at han burde døpe et barn hvis mor og faster (som var familiens overhode) allerede var katekumener i den lutherske menigheten. Dette var Dahle uenig i, og hadde av den grunn forlatt menigheten like etter gudstjenesten uten å si noe. Men dagen etter hadde han levert Borchgrevink en skrivelse, og dette hadde ført til deres første åpne konfrontasjon.¹

Dahle hadde selv foretatt en dåp under omstendigheter som kunne likne på den dåpen han kritiserte Borchgrevink så sterkt for, idet han døpte et barn av 'dissenter'-foreldre som hadde en luthersk bestemor. Denne bestemora hadde overfor Dahle erklært at hun hadde adoptert barnet som sitt eget, og det mente Dahle måtte være tilstrekkelig.² Når Dahle argumenterer for at disse to dåpshandlingene ikke kan sidestilles, skriver han at "Borchgrevink døbte hint Dissenterbarn mod sin Collegas Protest, jeg døbte Rafaravavys barnebarn efter Samraad med og Samtykke af min Collega heroppe (dengang Broder Engh)".³ I det hele tatt skinner det snart gjennom at Dahles problem ikke er dåpshandlingen i og for seg, men at han mente at Borchgrevink var i ferd med å tilta seg en overordnet og - etter hans mening - autoritær posisjon i forhold til sine misjonærkolleger. Derfor får vi også i Dahles brev ganske kraftige beskyldninger mot Borchgrevink som i sak går ut på at han er hovmodig, overlegen og maktsyk, og at han ikke anser det som nødvendig å samrå seg med underordnede misjonærkolleger eller å følge lover og instruksjer. Ja, Dahle unnslyr seg heller ikke for å anklage Borchgrevink for å bli styrt av kona si. Men det aller verste i Dahles øyne er at Borchgrevink har behandlet ham som sin "Personelcapellan", og at han brukte dåpen som "Anledning til at faa forevise en 'Diktator-minelighed', som hertillands sjeldnere er Leilighed til at udøve".⁴

Dahle reagerte også sterkt på at biskop Schreuder skulle ha innsatt Borchgrevink som 'prost' eller 'superintendent', og han hevdet at han ikke var gjort kjent med dette da han var hos Schreuder i Sør-Afrika.⁵ Dahle skriver i sitt *Tilbakeblik* at misjonærene hadde fått beskjed om at de fikk "samraade sig med hverandre indbyrdes og forøvrig handle efter bedste skjøn", og at hovedbestyrelsen heller ikke hadde fått noen meddelelse om ordningen med prost.⁶ Birkeli mener at misjonærene må ha vært klar over Borchgrevinks funksjon som misjonens leder på Madagaskar, både fordi alle brev skulle sendes om ham og fordi de hadde underskrevet et offisielt dokument hvor Borchgrevink tituleres som "p.t. superintendent of our Mission in Madagascar".⁷ Likevel kunne Rosaas på misjonærkonferansen på Masinandraina i 1872 hevde: "Forsaavidt her er nogen styrende Myndighed paa Madagaskar, er den af Biskopen overladt til Konferentsen."⁸ Mye tyder på at styringsordningene ikke har vært helt klare, selv om Borchgrevink var NMS' *agent* og fungerte som dets representant overfor gassiske myndigheter og andre misjonselskaper.

Dahle prøver også å gjøre et poeng ut av det faktum at prostene i Norge ble valgt til sine verv, og at noe slikt ikke hadde skjedd på Madagaskar.⁹ I et brev fra Schreuder til Borchgrevink av 4. september 1872 beskriver biskopen riktignok hvordan han tenker seg at et valg på "Missionsprovsten" skal foregå, men da var allerede striden mellom Dahle og Borchgrevink i full gang.¹⁰ Borchgrevink hentyder i flere sammenhenger til denne uklarhet om styringsordningen som en hovedårsak både til stridighetene på Madagaskar og i forhold til Schreuder.¹¹

Hovedbestyrelsen har nok også følt sterkt på at det var et skrikende behov for å få orden på styringsstrukturene på misjonsmarkene, og særlig på Madagaskar. De kommer med flere innspill i striden, og mest interessante er deres fellesbrev til Borchgrevink og Dahle og deres oppfølgingsbrev til Dahle, henholdsvis fra 3. april og 12. november 1873.¹² Fellesbrevet gir i hovedsak sin støtte til Dahles standpunkt angående den omstridte dåpshandlingen,¹³ men uttrykker samtidig helt eksplisitt at Dahle må bære hovedskylden for striden som har oppstått på grunn av denne.¹⁴ Denne type kritikk eller formaning tar Dahle ikke nådig opp og svarer forholdsvis krast i et brev av 22. juni samme år.¹⁵ I direkte konfrontasjon med hovedbestyrelsen truer han med å publisere saken for å finne moralsk støtte i den norske offentlighet og han anklager hovedbestyrelsen for å bedrive sensur:

Nævn mig et eneste virkelig oplyst og frit borgerligt eller kirkeligt Samfund (kun med saadanne kan det Norske Missionsselskab sættes i Klasse), hvor det er en borgerlig eller geistlig Embedsmand forment at diskutere offentlig et Spørgsmaal hvori hans egen Mening maatte staa i Strid med hans Overordnedes? Sagens formelle og embedsmæssige Afgjørelse afhænger ikke af denne Discussion [...]. Det er kun den moralske Dom man overlader til det sædelige Samfund som saadant. [...] Hvormed begrunder og beviser Hovedbestyrelsen sin moralske Ret til, ligeoverfor sine Misionsspræsters mulige moralske Appel til Missionsmenigheden - i en tvivlsom og omtvistet Sag - at øve en Censur som hverken Kirkedepartementet, eller Biskop i den norske Kirke anse sig berettiget til at udøve ligeoverfor en statskirkelig Præsts Appel til "den norske Kirke" i analoge Tilfælde?¹⁶

Men hovedbestyrelsen gir ham svar på tiltale, og om det er rolig og avbalansert i uttrykkene, får Dahle klar beskjed om at hans oppførsel ikke er akseptabel. Han blir kritisert for flere forhold, blant annet dette at han truer med offentliggjøring av striden, men også det forhold at han åpnet og leste Borchgrevinks brev til biskop Schreuder.¹⁷ Brevet inneholder også personlige karakteristikk av Dahle og formaninger om å endre holdninger:

Der forekommer os at ligge en vis psykologisk Modsigelse i det Phænomen, at De, kjære Dahle, som sandelig ikke betænker Dem paa at udtrykke en dissenterende Mening med stærke Ord, ogsaa der, hvor saadanne Ord føleligt rammer Personligheden, er saa særdeles ømfindtlig selv ligeoverfor en hensynsfuldt udtalt Bedømmelse af Deres egen Personlighed. Saadanne psykologiske Modsigelser ser man imidlertid ikke saa sjelden. Vi have saaledes en rig Erfaring i denne Henseende med biskop Schreuder. [...] Gud hjælpe Dem nu ved sin Naade til at give den Aand, som overalt pukker paa sin Ret og er snar til at anklage og dømme alle andre, Afsked, saa at de Hindringer kunne bortryddes, som en saadan Aand altid reiser mod Guds Riges Væxt og Fremgang i os og udenom os.¹⁸

Ut fra Dahles videre kommentarer, ser det ut til at han etter dette har erkjent sin brøde, og i brevet av 22. juni 1874 er det en oppriktig og ydmyk Dahle som svarer.¹⁹ Han beklager sin "*naturlige Hastighet*" som har ført til at han har såret andre. Det har tydeligvis svidd sterkt at han av hovedbestyrelsen ble sammenliknet med Schreuder såvel angående sin personlighet som argumentasjonsmåte, samt de truslene han hadde framsatt om offentliggjøring av saken. Og det er grunn til å tro at Dahle etter dette ikke har følt

den samme nærhet i forhold til sekretær Dons som han hadde hatt fram til da. Indirekte kan vi lese dette ut av en takkehilsen han sender til sekretær Knudsen som overtok etter Dons, etter at denne hadde gratulert ham med valget som tilsynsmann i 1877. Dahle uttrykker håp om at det skal bli et godt samarbeid dem imellom og gir samtidig til kjenne noen tanker om seg selv:

Mit af Naturen saa stridige Gemytt er ikke saa let at komme tilrette med, men med Aabenhed og Kjærlighed har man dog i Regelen kunnet komme af det med mig. Broder Eckhoff, hvem disse Gaver i saa rigt Maal var forlenet, vil vist kunne bevidne, at jeg ikke skaffede ham just saa mye Bryderi i Skoleaarene. Med ham forlod imidlertid min gode Engel Bestyrelsen, og jeg har ofte grundet paa, om den nogensinde vil vende tilbage. Jeg har ved disse Bemærkninger forresten blot villet sige, at jeg for min Del er en ikke saa grei Fyr at komme tilrette med saa at hvis det gaar godt mellom os, saa vil Æren tilkomme Dem, og naturligvis i sin dybeste Grund Herren, som kan forlene den fornødne Visdom til at omgaas ogsaa dem, hvis eien-dommelige Natur gjør mest Krav paa den.²⁰

Dahle hadde nok lært et og annet om seg selv i striden med Borchgrevink, og det er mye som taler for at han har vist en ekte og dyptfølt anger og bot overfor sin kollega. I hvert fall kan vi konstatere at i forhold til Borchgrevink ble det full forsoning og et tett og ubrytelig vennskap som varte livet ut.²¹

Konferanseordning og kirkesyn

Selv om denne striden framstår som en krass personstrid, var det også en helt grunnleggende debatt om hvilken styringsordning som skulle gjelde på misjonsmarkene og, inkludert i dette, hvilket kirkesyn som skulle råde i Misjonsselskapets arbeid.²² Dahle hadde i første omgang tatt spørsmålet opp "*privatim*" med de norske misjonærene som virket i Betsileo-området kort tid etter sin ankomst, og etter eget utsagn hadde han fått gjennomgående positiv respons fra dem på sitt forslag om en konferanseordning. Siden sendte han "*privatim*" et brev med forslag om konferanseordning på misjonsfeltene til Dons med spørsmål om han (på egne vegne?) kunne legge fram forslaget hovedprinsipper for hovedbestyrelsen.²³ Det er all grunn til å tro at Dons må ha snakket med Dahle om konferanseordningen før Dahle reiste fra Stavanger.²⁴ Hovedbestyrelsen hadde da allerede i et par år hatt en korrespondanse med Schreuder om konferanseordningen i Sør-Afrika og

var ikke tilfreds med Schreuders håndtering av denne. Saken var i særlig grad blitt kritisk fordi flere kretsmøter hadde diskutert offentlig hvordan man skulle følge opp det såkalte 'øvrumske forslag' fra generalforsamlingen i Christianssand i 1867. Forslaget gikk etter sin ordlyd ut på at hovedbestyrelsen måtte sørge for at lekfolkets nådegaver kom til sin rett i arbeidet på misjonsmarken, men var i realiteten også en kritikk av den styringsstruktur som ble vedtatt på samme generalforsamling.²⁵ Hovedbestyrelsen hadde nemlig fått gjennomslag for at misjonærkonferansen fra da av kun skulle være rådslående og rådgivende, ettersom den øverste myndighet for alt arbeid på misjonsmarken var lagt i hendene på misjonsbiskopen. Allerede under generalforsamlingen var det blitt uttalt frykt for at denne nedvurderingen av misjonærkonferansen ville føre til "et monarchisk Enevælde i vor Mission", og hovedbestyrelsen følte at denne frykten hadde tiltatt i ettetid.²⁶ Ikke minst var dette tilfelle i Stavanger krets, og det er all grunn til å tro at Dahle kjente godt til disse tingene.²⁷ Hvorvidt Dahle også kjente til Schreuders lange og skarpe reaksjon på det 'øvrumske forslag', er ikke godt å si. Uttalelsen, som utgjør 25 trykte sider, ble mottatt av Dons 21. oktober 1869, men ble naturlig nok ikke trykt da.²⁸ Schreuder konkluderte nemlig med at Øvrums forslag "efter sine Bestanddele, efter sine Forudsætninger - efter sin egen Krop og Sjæl - indeholder sin egen Ikkebeføielse - ja, sit Selvmord, forraader en tankeløs arrogant Næsevished, er i dette Anliggende en ubuden Gjæst, som har sin Plads under Bordet".²⁹ En kan lett skjønne at hovedbestyrelsen ikke ville helle olje på ilden ved å publisere slike uttalelser, men Dons har selvsagt vært svært opptatt av disse spørsmålene da Dahle kom til Stavanger kort tid etterpå. Det er derfor ikke usannsynlig at han i det minste har latt Dahle få kjennskap til hovedinnholdet i Schreuders brev. Det er heller ikke urimelig å anta at han har bedt Dahle om å se nærmere på hvordan konferanseordningen kunne gjennomføres på en statuttmessig måte på Madagaskar. Vi vet i hvert fall at Dons betrodde Dahle å være talsmann for NMS overfor London Missionary Society på gjennomreisen til Madagaskar.

Dersom det forholder seg slik, er det lettere å forklare hvorfor Dahle tok opp dette spørsmålet muntlig med misjonærene ganske kort tid etter sin ankomst, og hvorfor han så sendte et forslag til Dons i et privatbrev. Men Dons mottok selvsagt også andre signaler om at misjonærene ønsket en bedre konferanseordning. Blant annet viste referatet fra konferansen på Empangeni i Zulu-

land i juli 1872 at det var ganske skarpe meningsutvekslinger mellom Schreuder og de andre misjonærene nettopp på bakgrunn av ønsket om en formalisert konferanseordning.³⁰

Etter at hovedbestyrelsen hadde mottatt Schreuders (første) oppsigelsesbrev i juli 1872, handlet de raskt for å få orden på de administrative forholdene på Madagaskar, og sendte Dahles konferanseforslag tilbake til misjonærene med kommentarer og endringsforslag. Hovedbestyrelsens papirer ankom i november/desember samme år, og da de ble sendt videre fra misjonærene i Antananarivo til misjonærene i Betsileo-distriktet, la Dahle ved et brev hvor han begrunner sin egen befatning med saken. Her sier han at han på den ene siden ønsket å arbeide for "den collegiale Selvstyrelsens" ordning i motsetning til biskop Schreuder som arbeidet for en helt annen løsning, og på den andre siden ønsket han å unngå at misjonærene på Madagaskar "skulde tvinges ind i de samme uheldige Collisioner, som i lang Tid have forvirret Zulumissionens Gang".³¹ Dahle går så videre inn på de endringsforslag som hovedbestyrelsen har kommet med.³² Av disse endringsforslagene er det viktigste spørsmålet om ledelsesstruktur på misjonsmarka. Hovedbestyrelsen fant at Dahles forslag hadde "en noget for demokratisk-independentisk Præg" og ønsket at det skulle være en fastere ledelse med en "Conferensformand" valgt for 4-5 år istedenfor Dahles "Kretssekretær" valgt for ett år. Dennes virksomhet burde få "et saa bestemt kirkeligt Præg som muligt" og derfor også ha ansvar for visitaser på misjonsstasjonene. Når Dahle skal kommentere dette for sine misjonærkolleger, er han ikke helt fornøyd og mener at en slik formann kan "forvilde sig ind i den Misforstaaelse at han er kaldet til at 'styre' og 'herske'", men ellers betyr ikke navnet så mye for ham, sier han.³³ Da konferanseordningen var vedtatt av NMS' generalforsamling i 1876, men ennå ikke innført på Madagaskar, skrev Dahle til sekretær Knudsen:

Det har ogsaa tiltalt mig, at Eders Brev, paa samme Tid, som det hævdede Tilsynsmanden den for Gjerningens Ledelse nødvendige Myndighed indenfor de i vor Forfatning dragne Grundlinjer, betonet det organiske Forhold, hvori han bør staa til Conferentsen som dens Repræsentant. Det er min fulde og i Erfaringen begrundede Overbevisning, at ingen Styrelsesform, som overser et av disse Momenter vil passe for vor Missionsmark. Conferentsen skal og bør være den egentlige Indehaver af Myndigheden, kun saaledes bliver der Samfundsaaend paa Missionsmarken.³⁴

Det kan virke som om Dahle har beveget seg i retning av hovedbestyrelsens synspunkter, og senere sier han seg helt enig med hovedbestyrelsen.³⁵ Denne ordningen danner grunnlaget for at Den gassisk-lutherske kirke og andre kirker som har vokst fram av Misjonsselskapets arbeid, har fått en kirkeordning som kan kalles "synodal-presbyteriansk"³⁶ eller "synodal-episkopal".³⁷

NMS's kirkesyn og konsekvenser for Den norske kirke

I 1874 - da det var klart at Schreuder ikke lenger var utsending for NMS - konkluderer Dahle slik angående styringsordning på misjonsmarka: "Biskopens Stilling - en ultrahøikirkelig Mand i Spidsen for et lavkirkeligt Selskab! - har noksom vist, hvordan det maa gaa, naar man ved ulige Grundsætninger tvinges til at arbeide i to forskjellige Retninger."³⁸ Dahle ønsket å bygge opp en struktur som stemte overens med et lavkirkelig syn. I flere av brevene fra denne tida understreker han sterkt at han ikke ønsker å overføre de norske statskirkelige ordninger, og han mener at Misjonsselskapets egen demokratiske organisering tilsier en kirkeordning som har en viss analogi med "det parlamentariske Forhold, som alle constitutionelle Forfatninger frembyde Exempler paa".³⁹

Dahle trodde antakelig at Borchgrevink var enig med ham, og han oppfattet Borchgrevinks første reaksjon på konferanseforslaget som en bekreftelse på dette. Men Borchgrevink hadde nok en annen forståelse av konferansens plass innenfor kirkeordningen, noe i nærheten av de (litt ulike) forslag som hadde vært framsatt i Norge om et kirkeråd som skulle stå i samme forhold til biskopene som de foreslåtte menighetsråd skulle stå i til sokneprestene.⁴⁰ Derfor er Borchgrevink meget skeptisk når han får fornemmelsen av at konferanseordningen faktisk er grunnlaget for "at give Missionskirken herude en demokratisk Forfatning".⁴¹ I et senere brev skriver han at han ikke kan gå med på å gjøre tjeneste i "en Synodalkirke", ettersom han mener seg bundet til "en Episkopalkirkes Forfatning" gjennom presteeden.⁴² En slik endring er for Borchgrevink et spørsmål "om en Grundforandring af selve Kirkens Ordning, ifølge hvilken der sker en fuldstændig Løsrivelse fra Hjemmets Kirkeanordninger",⁴³ og han er svært i tvil om dette lar seg forsvare. Borchgrevink mener at disse tankene skriver seg fra det politiske liv, og han skriver slik om Dahle:

Thi Dahle er Demokrat med Liv og Sjæl, hvad vel enhver ved, der kjender ham, og hvad han selv aabent har erklæret for mig, og hvad han ikke vilde skamme sig ved at erklære for Nogen.⁴⁴

Dahle var nok demokrat, ja parlamentarisk demokrat, men han argumenterer mest ut fra "det friere, i mange Henseender mod Statskirken som saadan oppositionelle Liv i den norske Kirke" og hevder i brev til de andre norske misjonærene at Borchgrevinks forståelse av presteeden er umulig, ja, "helt igjennem forkjøert og hviler paa en falsk Fortolkning af hint Sted, samt en dermed sammenhengende feilagtig Opfatning af 'det norske Missions-selskabs' frie Stilling til 'den norske Statskirke' qua Statskirke".⁴⁵

Hovedbestyrelsens svar på brevene fra Dahle og Borchgrevink, går i noen grad inn på dette spørsmålet, og tilkjenner at det er "en mere 'demokratisk' Forfatning for Missionskirken, end den norske Statskirke for Tiden har".⁴⁶ Dersom dette skulle være i strid med presteeden, måtte det bety at NMS hadde satt seg på kollisjonskurs med Den norske kirke. Til sitt forsvar skriver hovedbestyrelsen at presteeden er under omarbeidelse, og at det angjeldende punktet sannsynligvis vil bli tatt ut. Men selv den eldre formen forplikter ikke prestene til å holde fast ved "den Danske (Norske) Statskirkes Lovgivning som Norm", men er "at opfatte efter den Betydning, der peger snarere paa Skriftordet, opfattet efter symbolsk-luthersk Bestemmelse".⁴⁷ Videre påpeker brevet at Misjonsselskapets ordning i Norge er av en slik art at den slett ikke har noen hjemmel i norsk kirkelig lovgivning. Like fullt har hovedbestyrelsen forutsatt at det er fullt mulig for misjonsprestene å avlegge troskapsløfte både til Den norske kirke og til NMS. Man kunne selvsagt ha ønsket seg at Den norske kirke selv ville ha vært "det missionerende Subjekt", men man må "bruge de Organer, man har, ikke dem, man ikke har". Og kanskje kan dette misforholdet rettes opp gjennom misjonskirka?

Mon ikke ogsaa den bekjendende Missionskirke som saadan skulde være anvist en vis reformerende Opgave ligeoverfor de Misligheder, som ved Tidens Ugunst maatte have indsneget sig i Moderkirken, en reformerende Opgave, som den bør og kan løse i Aandens og Sandhedens Lydighed, i Frihedens fulde Troskab mod Moderkirken? ⁴⁸

Misjonsselskapets ledelse ønsker seg altså en demokratisk konferanseordning for misjonærene med tanke på at dette skal danne

grunnlaget for den kirkeordningen som misjonskirka etter hvert skal få. Og man anser Den norske kirkes ordninger for å være uheldige, i hvert fall til en viss grad, slik at man vegrer seg mot å kopiere disse ordningene til misjonsmarka. Man ønsket med andre ord å ta vare på det luthersk-kirkelige, men ikke det statskirkelige. Dette standpunktet er noe mer "kirkelig" enn Dahles "demokratisk-independentistiske" forslag (ifølge hovedbestyrelsen selv).⁴⁹ Men også Dahle selv hadde front mot den form for "independentisme" som han oppfattet som sekterisme. Dette går klart fram i hans krasse kritikk av de britiske misjonærenes kirkesyn og deres – etter hans mening – overflatiske menighetsplanting og deres mangel på langsiktig menighetsbyggende arbeid.

Vi kan altså konkludere med at striden mellom Borchgrevink og Dahle og de oppklaringer og overveielser som fulgte i kjølvannet av denne striden, førte til at verken den ene eller den andre av dem vant fram med sitt prinsipale syn. Borchgrevink modererte sitt strenge episkopale standpunkt, og han kom til å tjenes-tegjøre hele sitt aktive yrkesliv på Madagaskar, der han ble en ivrig talsmann for kirkelig selvstyre i Den gassisk-lutherske kirke. Dahle modererte sitt lavkirkelige-demokratiske standpunkt og ble den første tilsynsmann for NMS' misjonsarbeid på Madagaskar med klare biskopelige funksjoner, som for eksempel ordinasjon av norske kolleger og gassiske teologiske kandidater. Vi har sett at han på slutten av sitt liv ga uttrykk for at hovedbestyrelsens kompromiss i denne saken faktisk var et mer holdbart kirkesyn (både praktisk og teologisk) enn hans eget opprinnelige. Hovedbestyrelsens konklusjoner har da også dannet mal for alle de kirker som har vokst fram som frukter av norsk misjon – ikke bare innenfor NMS, men også for de andre norske misjonsorganisasjonene. Etter Den andre verdenskrig har det også langt på vei blitt adoptert i det kirkelige reformarbeid innen Den norske kirke.

Noter

1. NMS Hjemmearkiv 1842-1919, boks 133,1, hvor saken nevnes i flere brev fra Dahle og Borchgrevink.
2. NMS Hjemmearkiv 1842-1919, boks 133,1, brev fra Borchgrevink datert 26. november 1872, og brev fra Dahle datert 3. desember 1872.
3. NMS Hjemmearkiv 1842-1919, boks 133,1, brev av 3. des. 1872.
4. NMS Hjemmearkiv 1842-1919, boks 133,1, brev av 25. okt. 1872.

5. Se til dette hans redegjørelse i Dahle, Lars, 1923a, *Tilbakeblik paa mit liv – og særlig paa mit missionsliv*, bind ii, Stavanger, s.100f.
6. Til spørsmålet om når hovedbestyrelsen kan ha blitt informert om Schreuders utnevning av Borchgrevink til overbestyrer på Madagaskar, se Birkeli, Fridtjov, 1952, *Politikk og misjon. De politiske og interkonfesjonelle forhold på Madagaskar og deres betydning for den norske misjons grunnlegging 1861-1875*, Oslo, s.326f.
7. Birkeli, 1952, s.327.
8. *Norsk Missionstidende*, 1872, s.301.
9. NMS Hjemmearkiv 1842-1919, boks 133,1, brev til misjonærene i Betsileo-regionen av 22. desember, 1872.
10. NMS's hovedbestyrelse, 1876, *Aktstykker*, Stavanger, s.318.
11. NMS Hjemmearkiv 1842-1919, boks 133,6, brev fra Borchgrevink til hovedbest. av 4. juli 1874; *Norsk Missionstidende*, 1875, s.267-270.
12. NMS Hjemmearkiv 1842-1919, boks 159-161, kopibok av utgående brev 1868-73, og 162-163, kopibok av utgående brev 1873-80.
13. Hovedbestyrelsen ser ut til å ha bekymret seg mest over at dåpshandlingen kunne komme til å forverre det allerede dårlige forholdet til London Missionary Society, og man kommer ikke inn på spørsmålet om hvorvidt en person som allerede er katekumen i den lutherske menigheten virkelig må betraktes som fremdeles tilhørende en annen menighet, Hovedbestyrelsen, 1876, s.360f., note. Schreuder støttet Borchgrevinks handlemåte. Se en drøfting av dette i Myklebust, Olav Guttorm, 1980, *H.P.S Schreuder. Kirke og misjon*, Oslo, s.118.
14. NMS Hjemmearkiv 1842-1919, boks 162-163, brev av 3. april 1873, hvor det bl.a. står: "Det er med en saadan Følelse, at vi, kjære Br. Dahle, ser os nødsaget til at henvende et særligt Ord til Dem, før vi slippe disse mere pinlige Spørgsmaal."
15. Det er mulig at Dahle hadde fått inntrykk av at han hadde mer støtte i hovedbestyrelsen gjennom et privatbrev som Dons må ha sendt ham tidligere. I et brev fra Dahle til hovedbestyrelsen av 10. mai 1873 kan vi nemlig lese: "For ikke at foregribe det officielle Brev fra Hovedbestyrelsen som hint private fra Pastor Dons bebudede, skal jeg her kun bemærke at vi ved modtagende af det nok begge i lige Grad – om jeg ikke tager Feil – følte os beskjemmede af den Kjærlighedens Overbærenhed, hvoraf det aanded en Fred, som engang var nær ved at forlade os, og forundrede over den Klarhed, hvormed han i alt Væsentligt udtalte netop den Opfatning af Forholdet, som nu, efter at den første Heflighed var vegen for den rolige Overveielse, var bleven vor egen." Se NMS Hjemmearkiv 1842-1919, boks 133,2.

16. NMS Hjemmearkiv 1842-1919, boks 133,2, brev av 22. juni 1873. (Dahles understrekninger)
17. NMS Hjemmearkiv 1842-1919, boks 162-163, brev av 12. november 1873. Dahle hadde nemlig gitt en nokså sur kommentar til Borchgrevinks kritikk om brevåpningen og skriver at til den sak "skal jeg kun bemærke, at jeg ikke ganske forstaar hans Mening, når han synes at antage, at de andres Breve til Biskopen nødvendigvis maatte være officielle, medens hans egne skulde være Privatbreve", se NMS Hjemmearkiv 1842-1919, boks 133,1, brev av 3. desember 1872.
18. NMS Hjemmearkiv 1842-1919, boks 162-163, brev av 12. nov. 1873.
19. Blant annet skriver han: "For den Rigdom af Formaninger, Eders Brev bringer mig takker jeg oprigtig, baade fordi jeg har faaet det bestemte Indtryk, at de ere velmente og fordi jeg med Guds hjælp kjænder mig selv og mit eget stive og bedragelige Hjerter godt nok til at vide, at mange af dem slet ikke er overflødige." Se NMS Hjemmearkiv 1842-1919, boks 133,6.
20. NMS Hjemmearkiv 1842-1919, boks 134,8 (ikke journalført), brev av 8. november 1877, til "Hr. Pastor Knudsen".
21. Dette kommer tydelig fram i et senere brev fra Dahle etter at han har mottatt en formaning fra hovedbestyrelsen om å være mer hensynsfull og omtenkssom i sin omtale av Borchgrevink. Dahle beklager sterkt at han har uttrykt seg på en slik måte og fortsetter: "Dette skulde saa meget mere bedrøve mig, som Forholdet mellem os virkelig er og lige siden hin Strid har været et godt og broderligt – jeg tør vel sige bedre end nogensinde før og saa godt som mellem nogen af vore Missionærer forøvrigt." Se NMS Hjemmearkiv 1842-1919, boks 133,6, brev av 2. juli 1874.
22. Myklebust, 1980, s.315, skriver at "de uoverensstemmelser som oppsto mellom Lars Dahle og Schreuder, skyldtes ikke ulikheter i teologisk oppfatning", men dette stemmer ikke overens med brevene fra Borchgrevink og Dahle dersom vi regner kirkesynet som en del av teologien. Tvert imot er de begge svært opptatte av at de drøfter hvilket kirkesyn som skulle ligge til grunn for oppbyggingen av den lutherske kirke på Madagaskar. John Nome har oppfattet dette riktig når han om striden rundt Schreuder skriver: "Stridens kjerne var her, som vi har sett, hele tiden en motsetning i anskuelser: Det var kirkesynet som skilte, - og i praksis fikk denne motsetning uttrykk i striden mellom kollegialt eller hierarkisk system i misjonsmarkens administrasjon." Se Nome, John, 1943a, *Det Norske Misjonselskaps historie i hundre år*, bind i, Stavanger, s.332f.

23. Dahles opprinnelige forslag, som utgjorde 14 paragrafer, er trykt som en note i Hovedbestyrelsen, 1876, s.353f.
24. Dahle, Lars, 1922, *Tilbakeblik paa mit liv – og særlig paa mit missionsliv*, bind i, Stavanger, s.67. Her skriver Dahle at han var kjent med den spente situasjonen som hadde utviklet seg mellom hovedbestyrelsen og biskop Schreuder etter at hovedbestyrelsen hadde ”antydte [...] for biskopen at der blev git missionærene paa konferensene anledning til fri diskussion over foreliggende emner,” men at Schreuder hadde tatt dette ”meget unaadig op, idet han heri saa et indgrep i de rettigheter som allerede var ham overdradd som biskop”. Noe av dette var nok kjent før Dahle reiste fra Norge, og vedtakene fra generalforsamlingen i 1867 ble drøftet videre på kretsforamlingene i årene etterpå. Deler av brevvekslingen mellom biskop Schreuder og hovedbestyrelsen ble siden trykt i ei bok på 70 sider, kalt *Aktsykker*, som ble sendt til kretsbestyrelsene i januar 1873 i forbindelse med behandlingen av Schreuders oppsigelse, og dernest ble mye mer materiale allment tilgjengelig gjennom hovedbestyrelsens publisering av boka *Aktsykker* på nærmere 500 sider i 1876. Dahles formuleringer tyder på at han må ha kjent innholdet i brevvekslingen mellom hovedbestyrelsen og Schreuder – enten fra Dons eller fra et medlem av hovedbestyrelsen.
25. Hovedbestyrelsen, 1867, s.17ff., brev fra hovedbestyrelsen til Schreuder av 21. april 1868. Her går det fram at hovedbestyrelsen tar forslaget meget alvorlig, og hele forslaget siteres for Schreuder med bønn om at han sender dem en erklæring som de kan bruke i det videre arbeidet. Forslaget var formulert slik: ”Det henstilles til Hovedbestyrelsen at fremsætte for Generalforsamlingen Forslag til Forandring av # 16: ”Hvad Ordets offentlige Forkyndelse angaaer” etc. bør hedde: ”Til Guds Ords Forkyndelse paa Missionsmarken anvendes alle de Naadegaver Herren vor Gud dertil meddeler Menighederne. Disse Naadegaver blive at opsøge, opmuntre, prøve og anerkjende af de Ældste, som derpaa meddele Naadegavernes Indehavere Menighedens Kald til Ordets Forkyndelse uden at ordinere dem til Præster. I Tilfælde af Tvivl eller Uenighed desangaaende afgjøres Sagen af Biskopen.” Det springende spørgsmål var ikke minst hvem som var tenkt å utgjøre de eldste i denne konteksten.
26. Hovedbestyrelsen, 1867, s.33ff., brev fra hovedbestyrelsen til Schreuder av 26. august 1868. Se også framstillingen i Nome, 1943a, s.303ff.
27. Dahle var vel allerede da godt kjent med sin framtidige kone, Ella Svendsen, hvis far og onkel hadde sentrale tillitsverv både i kretsbestyrelsen og hovedbestyrelsen.

28. Schreuders uttalelse ble siden trykt i Hovedbestyrelsen, 1876, s.78-102 & 107-108. Her skriver Schreuder mer eller mindre eksplisitt at Øvrums forslag er fra djevelen: "En oplysende Thesis kan i Korthed denne være: den evangelisk lutherske Kirkeforfatning er bleven til enten under den treenige Guds Styrelse – eller under Djævelens Styrelse, - Gud og Djævel kunne ikke styre og regjere eet og samme Rige; er nu den evang. luth. Kirkeforfatning ad historisk Udvikling kommen istand under Guds Styrelse, saa dersom den primære dersteds og den Gang av Gud som tidssvarende frembragte Oldermandsforfatning nu med et Tilbagehop mod historisk Udvikling blev sat i Stedet for den nærværende under Guds Styrelse istandkomne evang. lutherske Kirkeforfatning, saa vilde Enhver vide, at det i omhandlede Tilfælde var skeet under Øvrums Styrelse, og hvoraf videre fulgte, at Øvrum havde faaet Sit (Indførelsen af kirkeligt Oldermandskab) istand i kort Tid, medens Gud, nedladende sig til vor Skrøbelighed, havde behøvet lang Tid til at faae istand Sit i nærværende Tilfælde (d.e. den evang. lutherske Kirkeforfatning), saa heraf igjen vilde følge denne bespottelige Slutning, at Øvrum var snarere i Vendingen end selv Gud, der dog er velsignet af alle sine i Evighed."
29. Hovedbestyrelsen, 1876, s.96.
30. NMS Hjemmearkiv 1842-1919, boks 34,2, konferansereferat, bare delvis gjengitt i *Norsk Missionstidende*, 1873, s.19-24. I de deler av referatet som ikke er gjengitt uttaler Schreuder at han alltid har vært imot "kvantitativ Stemmegivning" fordi "Stemmernes Kvantitet" alltid måtte stå under "deres Kvalitet". Og han hadde reagert med "Væmmelse" ved å overvære noen av kretsforsamlingene i Norge hvor diskusjonen hadde gått høyløyt. Gundersen, Oftebro, Kielland og Markus Dahle prøvde alle å overbevise ham om at det ville være bra med en formalisert konferanseordning, og Kielland mente at "der kunde dog være noget godt i Tidsaanden ogsaa" og at "den berettigede Stræben efter Frihed maa vel adskilles fra det ultrademokratiske".
31. NMS Hjemmearkiv 1842-1919, boks 133,1, brevet er datert 13. desember 1872, og ble hjemsendt sammen med konferanserapporten fra konferansen på Antsirabe i januar 1873.
32. Disse er trykt i Hovedbestyrelsen, 1876, s.353-357.
33. NMS Hjemmearkiv 1842-1919, boks 133,1, brev av 13. desember 1872 til misjonærene i Betsileo-regionen.
34. NMS Hjemmearkiv 1842-1919, boks 134,8, brev til pastor Knudsen av 28. februar 1877. Knudsen hadde i dette fulgt opp den tilføyelse som Jakob Sverdrup hadde fått støtte for i generalforsamlingen 1876

- om at tilsynsmannen skulle føre visitasene "paa Conferentsens Vegne". Se Det Norske Missionselskabs 34te Aarsberetning, 1876, s.63.
35. Dahle, 1923a, s.104-107.
 36. Johnson, Johannes, 1914, *Det første Hundrebaar av Madagaskars Kirkehistorie*, Stavanger, s.118.
 37. Birkeli, 1952, s.455.
 38. NMS Hjemmearkiv 1842-1919, boks 133,6, brev av 22. juni 1874 til hovedbestyrelsen.
 39. NMS Hjemmearkiv 1842-1919, boks 133,1, brev av 13. desember 1872 til misjonærene i Betsileo-regionen.
 40. Borchgrevink oppsummerer sin vurdering av striden med Schreuder i et brev fra 1875, hvor han gir uttrykk for at hovedbestyrelsen må ha angret på de vide fullmakter som ble gitt til Schreuder i anledning av bispevigslingen i 1867, og at man derfor prøvde å innskrenke biskopens myndighet gjennom de senere konferanseforslag. Sekretær Chr. Dons svarte at hovedbestyrelsen ikke hadde foreslått innskrenkninger av biskopens myndighet, men fulgt opp vedtakene fra generalforsamlingen i 1867 om at konferansen skulle bestå som en "Institution" på misjonsmarka av "raadslaaende" karakter. Se *Norsk Missionstidende*, 1875, s.267-274. Det samme hadde han uttalt på generalforsamlingen i Drammen i 1873, se *Norsk Missionstidende*, 1874, s.140.
 41. NMS Hjemmearkiv 1842-1919, boks 133,1, brev av 17. desember 1872 til hovedbestyrelsen.
 42. NMS Hjemmearkiv 1842-1919, boks 133,1, brev av 26. november 1872, med fortsettelse 28. november s.å. Jf Birkeli, 1952, s.393; samme i Birkeli, Fridtjov, 1949, *Det Norske Misjonsselskaps historie i hundre år*, bind iv, Stavanger, s. 86.
 43. NMS Hjemmearkiv 1842-1919, boks 133,2, brev av 29. juni 1873 til hovedbestyrelsen.
 44. NMS Hjemmearkiv 1842-1919, boks 133,1, brev av 26. november 1872, med fortsettelse 28. november s.å.
 45. NMS Hjemmearkiv 1842-1919, boks 133,1, brev av 22. desember 1872 til misjonærene i Betsileo-regionen. (Dahles understrekning)
 46. NMS Hjemmearkiv 1842-1919, boks 159-161, kopibok av utgående brev, datert 3. april 1873.
 47. NMS Hjemmearkiv 1842-1919, boks 159-161, kopibok av utgående brev, datert 3. april 1873. Den formuleringen som lå til grunn for Borchgrevinks samvittighetsnød, var følgende: "... *ceremonia in ecclesia recepta observentur nec quidquam contra constitutiones ecclesiastica admittatur.*"

(Ordinanden lover å rette seg etter overleverte kirkelige skikker og ikke tillate noe som helst som strir imot kirkelige ordninger.)

48. NMS Hjemmearkiv 1842-1919, boks 159-161, kopibok av utgående brev, datert 3. april 1873.
49. Uttalelsene fra hovedbestyrelsen synes å gi uttrykk for en viss ambivalens i forhold til statskirkeordningene, for selv om vi ofte finner uttalelser som understreker at NMS' egen organisasjon og de tenkte ordninger på misjonsmarken er bedre enn statskirkas, så finner vi også uttalelser som nærmest beklager at man er nødt til å innføre andre ordninger enn dem som gjelder i Den norske kirke. Følgende passus er hentet fra hovedbestyrelsens framlegg til generalforsamlingen i Stavanger i 1876, trykt i *Norsk Missionstidende*, 1876, s.199: "Missionsmarkens særegne og ansvarsfulde Forhold, der er saavidt forskjellige fra Moderkirkens, synes netop paa dette Punkt at nødvendiggjøre en Afvigelse fra den Moderkirkens Orden, som det ellers altid har været en Grundregel for vort Missionssselskab at søge befulgt saameget, som Forholdene have tilladt det. Det er, hvad Hovedbestyrelsen stadig har betonet, kun den praktiske Fornødenheds Krav, som her byder os at betragte den samlede Missionærcomplex som Missionsmarkens naturlige og mest kompetente Autoritet, [...]"

Thor Halvor Hovland, f.1952, cand.theol. MF 1976. Sosiologi mellomfag og pedagogikk grunnfag. Studieopphold Strasbourg 1978-1979 og Madagaskar 1998. Lærer ved den lutherske presteskolen på Umpumulo, Sør-Afrika, 1986-1992, førsteamanuensis ved Høgskolen i Agder 1992 til sin død, 28.4.2000.

Early ecclesiology and the missionary conference in NMS

In the 1860-1870-ies an intense debate evolved in the Norwegian Missionary Society concerning the governance of the missionaries in the fields. The key figures turned out to be H.P.S. Schreuder in South Africa and L. Dahle in Madagascar. The debate was carried out on the basis of deep ecclesiological convictions. Schreuder championed a clearcut episcopal structure, whereas Dahle favored a more democratic structure in line with the organization of NMS itself. The article outlines part of the debate with a view to the subsequent consequences for the structure of the churches that were born out of the missionary endeavours and, eventually, for the structure of the Church of Norway.